

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОБЗАРСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Процеси глобалізації, що безпосередньо впливають на розвиток культурно-мистецького простору і поглиблюють тенденції поширення масової культури, викликають неоднозначне сприйняття вченими, мистецтвознавцями, діячами культури. У європейських країнах активізується діяльність з популяризації національної культури, автентичного мистецтва, етнографічних знань.

В Україні на тлі активного масового поширення комп'ютерних ігор агресивного жанру екшн, бойовиків, трилерів, фільмів жажів, рекламної продукції, що закликає поринути у світ алкогольних брендів, педагогічний супровід формування у молоді відчуття потреби звернення до національної традиційної культури та мистецтва є надзвичайно актуальним.

Кобзарське мистецтво, у якому зафіксовані світосприйняття і духовний досвід української нації, творчо відтворена історична правда, завжди було важливим чинником національного самоствердження, консолідації нації і, безперечно, містить у собі значний виховний потенціал.

Про значення кобзарського мистецтва для розвитку духовної культури, виховання національної самоідентифікації, боротьби за незалежність переконливо говорили Іван Франко, Леся Українка, Микола Лисенко, Дмитро Ревуцький, Гнат Хоткевич та інші. Широко відомі слова Івана Франка про те, що «думи та пісні виховували нові покоління, вливаючи в них з материнським молоком того самого героїського духу, котрим жили батьки» [8, с. 21].

Федір Лавров у дослідженні «Кобзарі» зазначав: «Великий Кобзар України Тарас Шевченко з сердечною повагою ставився до кобзарського племені... Поет підкреслював, що сам виховувався на патріотичних високохудожніх думках і піснях кобзарських» [4, с. 19].

Значне місце в історіографії дослідження кобзарського мистецтва займає праця Бориса Кирдана та Андрія Омельченка «Народні співці-музиканти на Україні». Імпонує думка авторів, які наголошують, що «думи та історичні пісні, виконувані кобзарями та лірниками, будили почуття патріотизму, непримиренну ненависть до поневолювачів, закликали до боротьби. Твори на теми родинного життя (переважно дидактичні) сприяли зміцненню моралі» [3, с. 178].

Використання культурно-мистецької спадщини кобзарства у виховній діяльності постійно привертає увагу сучасних дослідників. Наведемо, для прикладу, дві наукові праці, зокрема дисертаційні дослідження: на здобуття ступеня кандидата педагогічних наук О. Гданської «Формування гуманістичних орієнтацій у студентів вузів культури (На матеріалі кобзарського мистецтва)» та ступеня кандидата філософських наук Т. Мартинової «Вплив кобзарства на формування національної самосвідомості українців».

О. Гданська справедливо зауважує, що «кобзарське мистецтво є своєрідним художньо-творчим засобом відображення, перетворення в ідеальній формі явищ духовного світу особистості — через художні образи, здійснення мистецького впливу на розвиток її ціннісних гуманістичних орієнтацій» [2, с. 2].

Заслуговує окремої уваги для подальшого дослідження виховного впливу кобзарства цілісне, ґрунтовне, концептуальне визначення кобзарського мистецтва О. Гданською: «Кобзарське мистецтво — це озвучене світовідчуття, що сполучає в собі глибокі властивості та взаємодію суспільної свідомості та музичної культури українців» [2, с. 4].

Філософське обґрунтування Т. Мартинової впливу кобзарства на формування національної самосвідомості українців є складовою теоретично-методологічної основи дослідження соціальної ролі кобзарства, його виховної функції та естетичного значення. «Кобзарство та кобзарська творчість, як соціокультурний феномен, — пише дослідниця, — сприяли формуванню історичної та етнічної свідомості українців через героїзацію минулого та уявлення про унікальність

свого етносу... Кобзарські думи... стали матрицею української національної ментальності, гарантом самозбереження українського етносу» [5, с. 15].

Розуміння кобзарства як унікального мистецького, соціокультурного та історичного явища властиве багатьом його дослідникам — етнографам, культурологам, мистецтвознавцям. Так, А. Терещенко акцентує увагу на тому, що «кобзарі були не лише добрими музикантами, творцями національного мелосу, вони були виразниками української ментальності, історії, філософії» [7, с. 493].

Виховний потенціал кобзарського мистецтва, його соціально-педагогічні функції в сучасному освітньо-виховному процесі потребують ґрунтовного і всебічного дослідження. Необхідно узагальнити теоретичні знання й практичний досвід виховної діяльності засобами кобзарства. Першою такою спробою став спецкурс «Кобзарська педагогіка», мета якого — вдосконалити педагогічну підготовку бандуристів та кобзарів за кваліфікацією "викладач". Завдання курсу — засвоєння теоретичних знань з історії кобзарства, методики виховної роботи засобами кобзарського мистецтва, формування у студентів практичних навичок щодо застосування репертуару кобзарів у виховній діяльності.

У процесі навчання вдосконалюється психолого-педагогічна компетентність студента, поглиблюються його фахові знання традицій, репертуару, проблематики автентичного кобзарського виконавства.

Після вивчення курсу студент повинен:

- орієнтуватися у кобзарському репертуарі, знати історію знаходження та запису творів з репертуару видатних кобзарів;
- бути обізнаним з психолого-педагогічними умовами формування особистості засобами кобзарського мистецтва;
- вміти використовувати твори кобзарського мистецтва у виховній діяльності;
- навчитись аналізувати твори кобзарства;
- уміти добирати твори для ілюстрування бесіди, коментування та прослуховування для певної категорії слухачів (вікової, різного рівня музичної освіти, сформованості психологічної готовності сприйняття, мотивації прослуховування творів кобзарського мистецтва);
- бути компетентним у справі популяризації творів кобзарського мистецтва тощо.

Пріоритетність проблеми формування світоглядних позицій та морально-етичних цінностей української спільноти на підґрунті колективного духовного досвіду української нації зумовила відбір тем для поглибленого розкриття. Серед них розглядаємо формування світоглядно-ціннісних орієнтацій особистості, її гуманістичне, громадянське, естетичне виховання, використання кобзарського епосу в процесі педагогічного впливу на усвідомлення значення рідної мови, культури, традицій для консолідації й поступального розвитку країни.

В українській кобзарській творчості як специфічній формі народної філософії відображені духовні цінності етносу. Ідейна спрямованість кобзарського репертуару та передача з роду в рід основних складових українського світогляду — любов до України, поклоніння матері, повага до людей, культ рідної землі — надають чудові приклади для формування світоглядно-ціннісних орієнтацій особистості. Думи «Смерть козака бандуриста», «Про Олексія Поповича», «Неволя бусурманська»; канти «Про правду», «Сирітка», «Про страшний суд»; історичні пісні «Дівка-бранка», «Не жур мене, мати», «Ой не знав козак Супрун» при педагогічно компетентному використанні у виховному процесі мають великий вплив на світоглядне самовизначення молоді. Обговорення в молодіжній аудиторії питання про світоглядні цінності українського народу, втілені у творах кобзарського мистецтва, надихає на роздуми й дискусії стосовно збереження та відтворення національних надбань.

Саме кобзарське мистецтво було впливовим чинником національного відтворення, передачі національного менталітету наступним поколінням, збереження національної ідентичності. У творах кобзарів відображені й українська національна символіка, і образи славетних українців — гордості нації. Кобзарське мистецтво є джерелом національного самоусвідомлення і має особливе

**«Кобзарські вечорниці»
у спеціалізованій школі № 211.
Київ**

значення у формуванні національної свідомості особистості. Відомий письменник У. Самчук свого часу наголошував: «Бандура завжди була символом певного культу предків, особливо культу предків козаччини, що її слухали з затаєним диханням, щоб почути в її звуках чи то Сірка, чи Сагайдачного, чи Дорошенка, що ото «вели своє військо, славне запорізьке хоросенько» [6, с. 79].

Справді, кобзарське мистецтво — оберіг історичної пам'яті українського народу. Оспівування ратних подвигів, ушляхення козацьких ватажків у думках та історичних піснях дозволяє вважати твори кобзарства засобом відображення національної історії, творчим осмисленням історичної дійсності, що є основою для виховання активної громадянської, патріотичної позиції молоді.

У творах кобзарського мистецтва відтворена традиційна система українських духовних цінностей. Поетичне втілення морально-етичних норм української спільноти сприяє розумінню святості родинних обов'язків, формуванню шанобливого ставлення до батьків. Тема матері у творах кобзарів потребує окремого дослідження. Думи «Олексій Попович», «Буря на Чорному морі», «Івась Коновченко»; історичні пісні «Пісня про Бондарівну», «Зажурилась Україна», «Про Саву Чалого»; кант «Про страшний суд» тощо мають велике значення у морально-етичному вихованні, засвоєнні традицій культури, духовного життя та соціалізації особистості.

Засоби музичної виразності — звукоутворення та характер інтонування викликають емпатію, пробуджують співчуття та милосердя, а приклади свідомого та відповідального вибору гуманної поведінки у різноманітних життєвих ситуаціях, вірність і відданість своїй вірі, своїй родині, своєму народові, формують гуманістично спрямовану особистість. Твори кобзарського репертуару засуджують підступність, нещирість, байдужість і зневагу до людей і водночас наголошують на гуманістичних якостях героїв епосу: гостинності, доброзичливості, співчутті, пошані до традицій. Отже, кобзарське мистецтво відтворює і возвеличує гуманістичні принципи українського народу.

Підкреслимо значення героїчного епосу для збереження мовної цілісності нації, формування мовної культури особистості, розкриття багатобарвності, краси, милозвучності української мови. Коментоване прослуховування уривків творів, ілюстрування творами кобзарського мистецтва голосних читань літературних творів розкриває виражальні можливості українського слова, збагачує й розвиває мовну культуру.

Синтетичний вид мистецтва, що поєднує спів, музичний супровід, акторське виконавство і величні за красою віршовані рядки, безперечно має найсильніший виховний вплив на формування естетичної спрямованості особистості, на розвиток естетичного — ставлення до дійсності. Естетичному вихованню сприяють естетичні ідеали, естетико-художні особливості і, природно, естетична досконалість творів кобзарства. Кобзарське мистецтво розвиває відчуття гармонії, формує здібності емоційного сприйняття музичного твору, виховує художньо-мистецький смак слухачів.

Отже, виховання засобами кобзарського мистецтва в сучасній педагогічній діяльності, безумовно, потребує подальшого дослідження. Наголосимо, що проблема є актуальною не лише для професійної підготовки бандуристів та кобзарів, а й музикантів інших спеціальностей.

1. Ваврик О. Кобзарські школи в Україні. — Тернопіль, 2006.
2. Гданська О. П. Формування гуманістичних орієнтацій у студентів вузів культури (На матеріалі кобзарського мистецтва): Автореф. дис. канд. пед. наук... — К., 1998.
3. Кардан Б. П., Омельченко А. Ф. Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1980.
4. Лавров Ф. І. Кобзарі: Нариси з історії кобзарства України. — К., 1980.
5. Мартинова Т. Є. Вплив кобзарства на формування національної самосвідомості українців: Автореф. дис. канд. філос. наук... — К., 1999.
6. Самчук У. Живі струни: Бандура і бандуристи. — Детройт, 1976.
7. Терещенко А. Дослідження про національну гордість // Мистецькі обрії': Науково-теоретичні праці та публіцистика / Академія мистецтв України; Головн. наук. ред. І. Д. Безгін. — К., 2006. — С. 493–494.
8. Франко І. Твори: У 20-ти т. — Т. XVI. — К., 1955. — С. 21.